Sri Sharada Peetham, Sringeri
MANUSCRIPT PRESERVATION CENTRE

A/C. NO. NEW	217	OLD	196
FOLIO	080		

TITLE

1. अवयवचिन्तामणिव्याख्या ।
2. तर्कभाषा ।
3. चिन्तामणि अनुमानखण्ड ।

:
൨17
111

ശ്രീ ചിന്താമണി അനുയാ. സ്കന്ധം

శ్రీగురుభ్యోనమః । శ్రీమహాగణపతయేనమః । అవిఘ్నమస్తు । ప్రత్యక్షోపజీవకత్వాత్ ప్రత్యక్షానంతరం బహువాదిసంమతత్వాదుపమా
నాత్ప్రాగనుమానం నిరూప్యతే । తత్ర వ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానజన్యం జ్ఞానమనుమితిః । తత్కరణమనుమానం । తచ్చ లింగపరామర్శః । న తు పరా
మృశ్యమానం లింగమితి వక్ష్యతే । అథానుమానం న ప్రమాణం యోగ్యోపాధీనాం యోగ్యానుపలబ్ధ్యా అభావనిశ్చయేఽపి అయోగ్యోపాధిశంకయా
వ్యభిచారసంశయాత్ శతశః సహచరితయోరపి వ్యభిచారోపలబ్ధేశ్చ లోకే ధూమదర్శనానంతరం వహ్నివ్యవహారశ్చ సంభావనామాత్రాత్ సం త్రా
వాదేన చ ప్రామాణ్యాభిమానాదితి నాస్తికాః । ప్రత్యక్షం ప్రమాణమితి తన్న అప్రమాణసాధకత్వే ప్రామాణ్యసాధనే దృష్టిసాధర్మ్యేణానుమానతాపత్తేః । ఏతద్వా స్మై
క్యస్య సందిగ్ధవిపర్యస్తాన్యతరం ప్రత్యర్థనత్వాత్ । తయోశ్చ పరకీయయోరప్రత్యక్షత్వాత్ । అథానుమానం న ప్రమాణమితి వాక్యస్య ప్రామాణ్యే ప్రా
మాణ్యాయోగాత్ వ్యాఘాతాత్ । అనుమానాప్రామాణ్యే ప్రత్యక్షస్యాప్యప్రమాణత్వాపత్తేః । ప్రామాణ్యస్యానుమేయత్వాత్ । స్వతః ప్రామాణ్యగ్రహే తత్సం
శయానుపపత్తేః । వ్యాప్తిగ్రహోపాయశ్చ వక్ష్యతే । అనుమితిహేతువ్యాప్తిజ్ఞానే కా వ్యాప్తిః । న తావదవ్యభిచరితత్వం । తద్ధి న సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం
సాధ్యవద్భిన్నసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం సాధ్యవత్ప్రతియోగికాన్యోన్యాభావాసామానాధికరణ్యం । సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వం । సాధ్య
వదన్యావృత్తిత్వం వా । కేవలాన్వయిన్యభావాత్ । సాధ్యసామానాధికరణ్యానధికరణం న సాధ్యవైయధికరణ్యానధికరణత్వం వా । తదుభయమపి సా త్వం
ధ్యానధికరణానధికరణత్వం । తచ్చ యత్కించిత్సాధ్యానధికరణాధికరణధూమే చాప్రసిద్ధం । ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యత్రాసంభవాయితయా

వాంవృత్త్యభావో ఘట ఏవ ప్రసిద్ధః। వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావస్య కేవలాన్వయిత్వాత్। నన్వేవం ఘట ఏవ వ్యభిచా
రః। సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వం హి వ్యభిచారః। న చ వాంవృత్త్యభావస్తద్వాన్ ఘట ఇతి చేత్ తర్హి తాదృశసాధ్యా
౨ భావాసామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిః। తథా చాప్రసిద్ధిః। ప్రతియోగివృత్తిత్వధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకత్వవిశిష్టజ్ఞానస్యాభావ
ధీహేతుత్వాత్। అన్యథా నిర్వికల్పకాదపి ఘటో నాస్తీతి ప్రత్యయాపత్తేః గవి శశశృంగం నాస్తీతి ప్రతీతేరసిద్ధేః। శశశృంగం నాస్తి
త్వస్య శశశృంగాభావత్వం సాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వే సతి సాధికరణత్వం వ్యాప్తిః। కేవలాన్వయిని సాధ్యాసా
మానాధికరణ్యానధికరణకత్వాదప్రసిద్ధమితి చేన్న। సాధ్యాసామానాధికరణ్యం హి న సాధ్యానధికరణాధికరణత్వం సాధ్యాధికరణాన
ధికరణత్వం వా। కేవలాన్వయిని యత్కించిత్సాధ్యాధికరణానధికరణకధూమే చావ్యాప్తేః। కిం త్వసమానాధికరణాత్యంతాభావాప్రతి
యోగిసాధ్యసామానాధికరణ్యం వా వ్యాప్తిః। ఇప ఋతి యువమ్హావర్తమానసియ్యధూమవత్సమానాధికరణాత్యంతాభావప్రతియో
గితాపత్తేః। ద్రవ్యత్వాదేరవ్యాప్యవృత్త్యవ్యాప్యతాపత్తేశ్చ। న చ ప్రతియోగివిరోధిత్వం వ్యాప్యవృత్తిత్వం వా అభావవిశేషణం। సంయోగా
దౌ సాధ్యే సత్తాదేరవ్యాప్తికాంతికత్వాభావప్రసంగాత్। న హి ప్రతియోగివిరోధిసంయోగాదేరత్యంతాభావోఽస్తి। అధికర
ణభేదేనాభావభేదే మానాభావాత్। నాపి సాధనవన్నిష్ఠాన్యోన్యాభావాప్రతియోగిసాధ్యవత్త్వం వ్యాప్తిః। మూలే వృక్షే కపి

సంయోగీ అత్రైవైతద్వ్యభిచారితప్రతీతేః తదన్యోన్యాభావస్య తత్ర సత్వాత్ । న చైవం భేదాభేదః । అవచ్ఛేదకభేదేన తత్సత్వాభ్యుపగమాత్ । సా-
సాధనవన్నిష్ఠాన్యోన్యాభావప్రతియోగిసాధ్యవద్వృత్తిత్వషష్ఠోయం వ్యాప్యవ్యాపకభావనిరూపణాత్ । సాధ్యసాధనయోర్వ్యా-
ప్తినిరూపణాత్ । వహ్నిమత్పర్వతాన్యత్వమపి వహ్నిమానసన్నిష్ఠాన్యోన్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛే । విశేషాభావకూటాదేవ త-
భావవ్యవహారోపపత్తౌ సంయోగాభావత్వేన సామాన్యాభావాత్ । నాపి సాధనసమానాధికరణయావద్ధర్మనిరూపితవైయ-
ధికరణ్యానధికరణసాధ్యసామానాధికరణ్యం వ్యాప్తిః । సాధనసమానాధికరణస్య ప్రమేయత్వాదేర్వైయధికరణ్యాప్రసిద్ధేః
[illegible] సంయోగసమవాయ [illegible] మత్వాభావత్వం [illegible] భావాన్యోన్యాభావయోస్తాదృశధూమాదావుక్తలక్షణాభావ-
ప్తే । అథ అనౌపాధికసంబంధో వ్యాప్తిః । ఉపాధిశ్చ సాధ్యవ్యాపకత్వే సతి సాధనావ్యాపకః । వ్యాపకత్వం తు తద్వన్నిష్ఠాత్యంతాభా-
వాప్రతియోగిత్వం । వ్యభిచారే [illegible] ప్రతియోగితయా న విరోధిత్వం సమావేశాన నియమలక్షణం । గుణత్వ శబ్దత్వయో- న
రతథాత్వాత్ । అన్యోన్యాభావప్రతియోగి [illegible] సత్వాత్ । కింతు యథా అధికరణే భావవదాశ్రయరూపసంబంధవిశేషః తథా ప్రతియో-
గ్యసంయోగిత్వమపి । అభావవిశేష [illegible] యత్కించిత్సాధ్యవ్యాపకసాధనావ్యాపకధర్మనిష్ఠాన్యూనవృత్తిత్వం [illegible]
[illegible] సాధ్యవ్యాపకస్య [illegible] సాధనావ్యాపక [illegible] ఇత్యాదీన [illegible] । యథాహుః । యావత్సాధ్యవ్యాపకత్వమేవ యత్ర
సాధనావ్యాపకత్వం యావత్సాధనావ్యాపకేషు [illegible] సాధ్యవ్యాపకత్వం నిషిద్ధం ఇతి [illegible] వ్యధికరణత్వాత్ యావత్త్వా

ధనావ్యాపకమవ్యాపకం యత్సాధ్యస్య యావత్సాధ్యావ్యాపకం వ్యాపకం వా యత్సాధనస్య తత్త్వం తదితి విశేషణం సోపాధేరపి తథాత్వా
త్ తథాహి సాధనస్య వహ్నేర్వ్యాపకం యావదార్ద్రేంధనం తత్తత్త్వకమవ్యాపక[illegible]ధ్యస్య ధూమవత్త్వస్య ఇతి యత్సాధ్యస్య వ్యాపక
మార్ద్రేంధనం తదవ్యాపకం మహానసీయవహ్నేః। నాపి సాధ్యం యావదవ్యభిచారి తదవ్యభిచరితత్వం సాధ్యకత్వం సాధ్యావ్య
౨ భిచారి తత్సహచరితగమకత్వసంభవాత్ తత్తత్వేన యద్ధానాత్తత్ప్రదూషితం। నాపి కార్త్స్న్యేన సంబంధో వ్యాప్తిః ఏకవృత్తేః తదభా
వాత్। నానావ్యక్తీనాం సకలధూమసంబంధస్య ప్రత్యేకం వహ్నావభావాత్ అత ఏవ నకృత్స్నస్య సాధ్యేన సంబంధో వ్యాప్తిః। విషమవ్యా
ప్తేః తదభావాచ్చ యావత్సాధనాశ్రయాశ్రితసాధ్యసంబంధో [illegible]ః సాధనాశ్రయమహానసాదౌ సకలప్రత్యేకం వహ్న్యాశ్రిత
త్వాదభావాత్ నాపి సాధనసమానాధికరణయావద్ధర్మసమానాధికరణసాధ్యసామానాధికరణ్యం। యావద్ధర్మసమానాధికరణాభావ
త్వం యావ[illegible] [illegible]తైకరణత్వం। తత్రాప్రసిద్ధం। సా[illegible]సమానాధికరణసకలధర్మసమానాధికరణ
ప్రసిద్ధేః। నాపి స్వాభావ[illegible]సంబంధో వ్యాప్తిః స్వాభావవద్వృత్తిత్వాభావాత్ తత్తాదృశావాచ్యావ్యాప్తేః। నా
వః పి [illegible] [illegible]త్వే వయాప్యయానభావాత్ [illegible] స్వసంబంధమాత్రం వ్యాప్తిః వహ్న్యభావాదిసంబంధేనాపి [illegible]
వ్యాపితావత్ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వ్యాపిసద్ధూమప్రసూ
నాత్ [illegible] ఏతత్ప్రత్యేకం [illegible] [illegible] సంబంధమాత్రం [illegible] [illegible] [illegible] ॥

నాపి వ్యాప్తిపదప్రవృత్తినిమిత్తమిదం సంబంధమాత్రే వ్యాప్తిపదాప్రయోగాత్ కేవలాన్వయిని కేవలాన్వయిసంబంధో [illegible]వృత్తిత్వే సతి సాధ్యవదన్య
వృత్తిత్వం వ్యాప్తిః ఏతజ్జ్ఞానస్యానుమితివిశేషజనకత్వం అనుమితిమాత్రే పక్షధర్మతైవ ప్రయోజకం న చాతిప్రసంగః విశేషసామగ్రీసహితాయా ఏవ
సామాన్యసామగ్ర్యాః జనకత్వాదితి కశ్చిత్ తదపి న సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వస్య ధూమే అసత్వాత్ వహ్నిమత్పర్వతాన్యస్మిన్ సాధ్యమత్యసత్వాత్ న చ ప
లసాధ్యవదన్యావృత్తిత్వం వహ్నిమతాం ప్రత్యేకం తథాత్వాత్ సర్వత్ర లక్షణసత్వే సాధనతా [illegible] తదభిమతతావానాం వ్యాప్తినిరూపకత్వేన ఆత్మా
వ యః సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం న సామాన్యాభావవిషయత్వం వా మహానసీయవహ్నౌ తదభావాత్ న చ సామాన్యతో వ్యాప్త్యనుగమో న్యత్ర పరస్య
కథమన్యథా దూషణే నాసాధకతాం సాధయిదితి వాచ్యం సర్వథా అనుమానోపయోగివ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణం వినా కథాయామప్రవేశాత్ అన్యా
వృత్తిః ప్రతియోగ్యసమానాధికరణయత్సమానాధికరణాత్యంతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యన్న భవతి తేన సమం తస్య సామానాధిక
రణ్యం వ్యాప్తిః అన్యనిష్ఠవహ్నిధూమవత్పర్వతవృత్త్యత్యంతాభావప్రతియోగిత్వేపి తత్ప్రతియోగ్యసమానాధికరణత్వేనావచ్ఛిద్యతే ధూమవతి వహ్నినాన్త
స్యాంత్యతాయాః సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాభావః పృథగేవ అన్యథా సకలతత్సద్రూపాభావే రూపవదన్యత్వే వా ఆవగతే వా రూ
పం న వా వాయూ రూపవాన్ నవేతి సంశయో న స్యాత్ విశేషాభావ కూటస్య సత్త్వాత్ యద్వా ప్రతియోగివ్యధికరణస్వసమానాధికరణత్యం
నా తాభావప్రతియోగిసాధ్యసామానాధికరణ్యం యత్సమానాధికరణాన్యోన్యాభావప్రతియోగి యన్న భవతి తేన సమం తస్య సామానాధికరణ్యం వా స్వ
సమానాధికరణాన్యోన్యాభావప్రతియోగి [illegible] యద్వృత్తిత్వం వా అన్యవృత్తివహ్నితద్వతోపి అన్యవృత్తిధూమవన్నిష్ఠాత్యంతాభావాన్యోన్య ద్వ

భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకధూమవద్వహ్న్యాదేర్నవ్యాప్తిః కింతు తత్ర ధూమస్య స్వసమానాధికరణ్యత్ర తత్తద్వ్యక్తీనామేవం ధూమమాత్రేణ వ్యాప్తిరితి వాచ్య
వ్య సకలధూమవ్యక్తిత్వేన ధూమమాత్రస్య వ్యాప్యతాయాః ధూమసంబంధివహ్నిప్రత్యేకవ్యక్తిరేవ యుగపదుత్పన్నవినష్టయోః క్షణవ్యాప్తిరేవ। తత్ర చ సం
యోగిత్వం త్వాభావః ప్రతియోగ్యసమానాధికరణః। యదవచ్ఛిన్నప్రతియోగివైయధికరణ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమత్యంతాభావవిశేషణం తత్ర చ సం
యోగిత్వం తాదృశాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమేవ ధూమాదేర్వ్యాప్యాభావస్య వ్యధికరణవృత్తిత్వం। అథైవ సాధ్యాభావాధికరణత్వ
ధికరణానాం। వ్యాప్యవ్యాపకభావానాం జ్ఞానేపి వస్తుతస్తదాత్వేన జ్ఞాయమానస్య సంబంధత్వేనైవ భాసమానస్య ఘటత్వం। నైవమనుగమా
దీనాం హ్రాయం। కస్య తావాన్ వ్యాప్తిరిత్యననుగతత్వేనైవ లక్షణత్వాత్। అథ ధూమవతి వహ్న్యభావాదావసాధూమవాన్ వహ్నిమత్త్వాదానభవతి ఇత్యాదావ్యాప్య
జన్యవృత్తిప్రతియోగితాకాభావవహ్నివహ్నిమత్తోరత్యంతాభావాన్యోన్యాభావౌ ధూమవత్యవిద్యమానే ఇతి కథమేతం లక్షణం తాదృశాభావానభ్యుపగ
మాత్। అభ్యుపగమే వా తత్ర తేడుభయప్రతియోగినవహ్నిమత్తాంత్। అథవా అసాధ్యాధికత్వం వ్యాప్తిః తత్ర యావత్స్వసమానాధికరణాత్యంతా
భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నం యత్ప్రతియోగితాత్యంతాభావసమానాధికరణం యత్ర న సమం సమానాధికరణ్యం। న హ్యేవం సాధ్యాదేః తత్రాత్యం
తసమానాధికరణాత్యంతాభావప్రతియోగిన ఉపాధేరాద్రేంధనవత్త్వాదేరసత్త్వం తథాభావస్య న సమానాధికరణ్యం ధూమాదేః సమానాధికరణ్యాభా
వాత్ ఉపాధేస్తు వ్యాప్యవ్యాపకతా ఏతదేవ యావత్స్వవ్యభిచారివ్యభిచారిసాధ్యసమానాధికరణ్యం అసాధ్యాధికత్వం [illegible] యద్వా యత్
వద్యత్సమానాధికరణాత్యంతాభావప్రతియోగితాత్యంతాభావాసమానాధికరణ్యం యస్య తస్య తదేవాసాధ్యాధికత్వం। సాధ్యాసాధన
ధర్మవన్నిష్ఠాత్యంతాభావప్రతియోగిన ఉపాధేర్యత్వంతాభావస్తేన సమం హేతోః సమానాధికరణ్యం ఉపాధేస్సాధనావ్యాపకతా ఏవాత్రాపి

యత్సంబంధితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం యస్య తస్య సా వ్యాప్తిః తథాహి ధూమస్య వహ్నిసంబంధిత్వే ధూమత్వమవచ్ఛేదకం ధూమమాత్రస్య వహ్నిసంబం
ధిత్వాత్ వహ్నేస్తు ధూమసంబంధిత్వే న వహ్నిత్వమవచ్ఛేదకం ధూమాసంబంధినిగతత్వాత్ నవ్యాతిప్రసక్తమవచ్ఛేదకం సంయోగాదాత తథాత్వద
ప్ర ర్శనాత్ కింతు వహ్న్యార్ద్రేంధనప్రభవ [illegible] వహ్నిత్వం ధూమసంబంధితావచ్ఛేదకం తాదృశం చ వ్యాప్యమేవ। అథవా యద్యావన్నానాధికరణ్యావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నం యస్య స్వరూపం తత్తస్య వ్యాప్యం వహ్నిసామానాధికరణ్యం హి తద్ధూమత్వేనావచ్ఛిద్యతే సోపాధౌ తు సాధనా [illegible]
వచ్ఛిన్నతావచ్ఛేదకభిన్నే యేన సాధనాభావ తే సాధ్యసంబంధావచ్ఛిద్యతే స ఏవ తత్ర విశేషణముపాధిరితి వదంతి। అత ఏవ చ తత్ర సాధనావ్యా
పకత్వే సతి సాధనావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపకత్వం లక్షణం ధ్వంసప్రభిచారిణి సాధనే ఏకత్ర సాధ్యతదభావయోర్విరోధేనావచ్ఛేదకభేదం వినా తదుప
యసంబంధాభావాదవశ్యం సాధ్యసంబంధితావచ్ఛేదకమస్తి తదేవ సాధనావచ్ఛిన్నసాధ్యవ్యాపక [illegible] సాధనావ్యాపకం తత్రోపాధిః అత ఏవ చ వ్య
భిచారిణావశ్యం [illegible] రితి సంగచ్ఛతే అన్యథా వ్యభిచారాదేవ తస్య తత్ర సంగమకత్వం వ్యభిచారిత్వేన న తదనుమానమప్రయోజకత్వాత్ అ
త ఏవ చ తస్య సాధ్యసంబంధితావచ్ఛేదకరూపలక్షణవ్యాప్తిః సాధనత్వాభిమతే చ [illegible] ఉపాధిరిత్యుచ్యతే లక్షణం తు
సాధ్యసాధనసంబంధవ్యాపకత్వే సతి సాధనావ్యాపకత్వం విషమవ్యాప్తస్య సమో [illegible] ప్రవృత్తినిమిత్తాభావాత్ ధ్వంసకతావత్తస్య
వ్యభిచారిత్వాద్యాపకత్వయా న చ వ్యభిచారాణాం యస్తు [illegible] అప్రయోజకసాధ్యవ్యాపకవ్యభిచారిత్వే [illegible]
యం వ్యాప్తిభ్రమ [illegible] దర్శనగమ్యాదర్శనానాం ప్రత్యేకమహత్వాత్ [illegible] సకలాభావాత్ [illegible]
సక

సంస్కారాంతరం ఇంద్రియసహకృతా వ్యాప్తిజ్ఞానే హేతవః ప్రత్యభిజ్ఞాయామింద్రియస్యైవ ధాతవకల్పనాదితి [illegible] సమానవిషయస్మరణోత్పత్త్యభిజ్ఞానే చ సంస్కారా
అను. హేతవః తత్ర ధ్వంసహేతోరవిషయకస్య సంస్కారేణ వ్యాప్తిజ్ఞానం జన్యతే అన్యథాతిప్రసంగః కిం చ సంబంధభూయోదర్శనం భూయస్సు స్థానేషు దర్శనం భూ
౫ యస్సాం దర్శనం భూయసాం సదర్శనానాం సిద్ధానాం తథాత్వే కల్పరూపరసయోరన్యతరస్య ఘటత్వయోశ్చ వ్యాప్తిగ్రహః స్యాత్ ఏకత్రధారావాహికే తత్ప్రసంగాచ్చ భూయ
స్త్వస్యక్త్రైవ ధూమాది [illegible] త్వేనానుగమాచ్చ అపి చ హేతోర్వ్యభిచారిత్వే ప్రత్యక్షదృష్టే సకృద్దర్శనేపి వ్యాప్తిగ్రహాత్ తర్కసహకృతం తద్దర్శనం చేత్ తర్హి సహ
చారదర్శనమప్యనాదరణీయం సహకృతః స ఏవ గ్రాహకోస్తు ఆవశ్యకత్వాత్ కిం భూయోదర్శనేన [illegible] భూయోదర్శనం వినాపి తర్క ఏవ నావతరతి ప్రథమ
దర్శనేపి వ్యభిచారశంకాయాం తర్కసంభవాత్ [illegible] మేవాస్తు తర్కస్య వ్యాప్తిగ్రాహకమూలకత్వేనానవస్థానాత్ [illegible] తమాత్రస్య ప్రవృత్తిహేతుమతిజనకవ్యాప్తి
జ్ఞానం తర్కం వినైవాదోనాత్ స్యాదితి చెన్న తర్హి వ్యభిచారాశంకాయాః పునర్వ్యాప్తిగ్రహే హేతుః [illegible] తర్కస్తు ద్వావాంతరశంకాతిరస్కార [illegible] మాత్రప్రయోజనత్వాత్ సత్యప్యా
ప సంహారాదవినాభావగ్రహః తత్ర సామాన్యరూపతా చ న సకృద్దర్శనగమ్యేతి భూయోదర్శనాపేక్ష [illegible] తి చెన్న సామాన్యస్యైవాప్తత్వాత్ సత్త్వం లాఘవాత్ న
త్వ హుసామాన్యతయా జ్ఞాతస్యాగారవాంతదనభ్యుపగవాచ్చ [illegible] శంకాపి యుక్తా శంకానిరాసార్థం భూతియాద్యదిదర్శనాపేక్షేతి వాచ్యం ద్విత్రియాద్యదిదర్శ
నేపి శంకాతాదవస్థ్యాత్ [illegible] నాపాధికత్వజ్ఞానం వ్యాప్తిజ్ఞానే హేతుః తత్ర ద్విత్రాలాక్షితభూయాదీనాం ఉపాధిత్వశంకా నిరాసస్సకృత్సహచారిత్వాద్ధ వ్యాప్య
కత్వజ్ఞానేన కస్యచిత్సాధ్యావ్యాపకత్వజ్ఞానేన సాధ్యాత్మ తత్ర సహచారయోదర్శనం వినానసంభవ [illegible] దితి చెన్న అయోగ్యోపాధివ్యతిరేక [illegible] సామాన్యానుమానాదినజ్ఞా
ఒరా నత్వేన అనవస్థానాత్ ఆదసాధ్యసాధనసహచారితదృష్టానుపాధిత్వసంశయో వ్యాప్తిగ్రహానసంభవతీత్యతస్తన్మనుపాధిత్వజ్ఞానం భూ
యోదర్శనాధీనసాధ్యవ్యాపకత్వాదిజ్ఞానే సతి తదర్థం భూయోదర్శనాపేక్షా అత ఏవ యావతాదర్శనేన తన్నిశ్చయస్తావద్దర్శ

సంహేతురితి నవారసంఖ్యానియమః నవా ననుగమః యద్యపి బాహ్యస్య సాధ్యవ్యాపకత్వసాధనావ్యాపకత్వసంశయో నాన్య
వ్యాప్తిగ్రహప్రతిబంధకస్తథాపి తదాహితవ్యభిచారసంశయః ప్రతిబంధక ఇతి తద్విధూననమావశ్యకమితి చేన్న అయోగ్యోపా
న ధిసంశయో యోగ్యోపాధిన వ్యభిచారసంశయస్య తథాప్యనుత్పాదాత్ సహచారదర్శనాన్నాప్యనుమానాదిత్యుక్తం అపి చ భూయోదర్శనాహిత
ద్వ్యా సంస్కారేణ బహిరింద్రియసహకారిత్వసంభవేనాపి సహచారాదిజ్ఞానసహితో వ్యాప్తిగ్రహే తథాపి మనసః ఇంద్రియాదివద్భూయోదర్శన
జన్యసంస్కారస్య తత్సహకారిత్వే వా ప్రమాణాంతరతాపత్తేః తస్మాత్పరిశేషేణ సకృద్దర్శనగమ్యా సా తథా హి ఉపాధ్యభావో వ్యాప్తిః అభావశ్చ కే
వలాధికరణం తత్కాలత్వం బంధం వా సర్వత్ర కాలరూపం తద్జ్ఞానం వా తచ్చ చక్షుస్సంబంధదర్శనే న గతమేవ చక్షురాదినా నహ్యధికస్తదభా
వో౽స్తీన తత్ప్రతియోగినిత్యస్య సమధికరణజ్ఞానే జనకం యమోపాధిజ్ఞానం వినా తన్నిశ్చయ... పాధ్యభావే జ్ఞాతే కించిన్న జ్ఞాయత ఇత్యపి నావశ్యం తత ఉ
పాధ్యభావవ్యవహారస్తు తద్విషయ...మపేక్షత ఇతి దీర్ఘశ్చ వ్యవహార ఇవావధిజ్ఞానం నశ్యైవ... సంబంధతుల్యవిత్తిసంబంధజ్ఞానాదేవాను
మితిః స్యాదితి వాచ్యం ఉపాధిస్తరకస్తప్యుపాధితదా...తరసకలతదుపలంభకసమవధానే చానుపాధ్యనుపలంభసహితసకలాధికరణజ్ఞానస్యాను
చే మితిహేతూపాధ్యభావవ్యవహారహేతువాచ్యో వ్యవస్థితమదర్శనే వ్యాప్తినిశ్చయః ... భూయోదర్శనే సతి రాసభాదిసంశయవత్తత్సంశయో న స్యాదితి చేన్న వ్యాప్తిజ్ఞానానం
తరం కించిద్వ్యమానే ఏవోపాధిర్మయా ఉపాధిత్వేన న జ్ఞాత ఇతి శంకయా గృహీతవ్యాప్తావపి సంశయోత్పత్తేః భూయోదర్శనాదినోపాధినిరాసద్వారా వ్యాప్త్య
భావశంకాపనయ్యత ఇతి యద్వా జ్ఞాతే ప్రామాణ్యసంశయాదప్రవృత్తిసంశయః యథా ఘటజ్ఞానే సామగ్ర్యాం సత్యాం ఘటజ్ఞానే సతి తత్ప్రామాణ్యసంశయా
త్తత్సంశయో న తు గ్రిమసంశయానుత్పాదే న తత్ర ఘటజ్ఞానమేవ నప్రతిమన్వికల్పితే తద్విశేషాపి ఉపాధ్యభావస్య వ్యాప్తిస్తావత్ర సర్వత్ర కేవలా

ధికరణరూపస్య ప్రథమదళస్య(న)నిష్పత్తితయాత్ । వ్యాప్తిగ్రాహకాంతరస్యాభావాచ్చ । పరిశేషేణ సత్ప్రతిపక్షస్య తద్గ్రాహకత్వాత్ తన్నిశ్చయేచ జ్ఞానప్రామాణ్యసంశయాదేవ తత్ర
సంశయః నచైవం తాసమేపి ప్రథమదళేనైవ వ్యాప్తినిశ్చయస్స్యాదితివాచ్యం తత్ర వ్యాప్తేరభావాత్ । ప్రత్యక్షవిషయస్యాహేమత్వాత్ । క్వచిదసంసర్గాగ్రహమాత్రేణ వ్యవహారోపి దోష
వాంహత్వాత్ । నచాత్రాపి తథా । అతోంహోనప్రతినిమిత్తానుసరణం నతు నిమిత్తమస్తి వ్యాకోపాన్న్యాయ్యుపగమాత్ । కేచిత్తు సంధనవన్నిష్ఠాత్యంతాభావాప్రతియో
౬ గిసాధ్యసామానాధికరణ్యం సాధనవన్నిష్ఠాన్యోన్యాభావాప్రతియోగిసాధ్యవత్త్వం వా వ్యాప్తిః తదుభయమపి యోగ్యత్వాత్ ప్రత్యక్షేణ గ్రాహ్యమపి న సంబంధా
సుభవేనప్రథమమవగతమేవ । ముహానసే అత్యంతాభావాన్యోన్యాభావయోరవగతప్రతియోగినవహ్నేనవహ్నిమానిత్యనుభవాత్ । తాసమేతథా
వగమే పర్వతేసాధ్యతజ్ఞతితజ్ఞ ఏవం తద్వహ్ని తద్ధూమయోరేవ వ్యాప్తిస్స్యాత్ న తు ధూమమాత్ర వహ్నిత్వావచ్ఛేదేన । నచైతదనుమానోపయోగి వహ్నిత్వం వహ్నిమత్త్వం
వా నప్రతియోగితావచ్ఛేదకమితి ప్రథమతోంజ్ఞాతుమశక్యమేవేతి [illegible] ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకసాధనావ్యాపకాభావాసాధనతావచ్ఛేదకసమంతాప్రకృతసాధ్యసంబంధితావచ్ఛే
దకం వా పక్షధర్మతావచ్ఛేదకోపాధిః । ఉభయథాపి న తదజ్ఞానేన వ్యాప్తిః । సిద్ధ్యసిద్ధిభ్యాం నిశ్చయానుపపత్తేః । కింతు యోంవచ్ఛిన్నవ్యభిచారిసాధ్యసామానాధికరణ్యమసోపాధి
తత్త్వం తస్య ప్రథమం జ్ఞాతుమశక్యత్వాత్ । కించ నవస్తుగత్యా వ్యాప్తిజ్ఞానం హేతుః కింతు వ్యాప్తిత్వేన । తచ్చ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదేర జ్ఞానేపి తదభా
వత్వేన జ్ఞానం సంభవతి విశేషణజ్ఞానసాధ్యత్వాద్విశిష్టజ్ఞానస్య న చ నియమతః ప్రథమముపస్థితిరస్తి । యుష్మాకం ప్రతియోగిజ్ఞానం వ్యవహారహేతుర్నాభావజ్ఞా
నమితి అస్తు వా తదేవం తథాపి తదభావేనమవ్యవహారి ఉపాధ్యభావజ్ఞానాధీనానుమితిస్స్యాదేవ ఉపాధిజ్ఞానం వినాపి నచైవం తత్రాపి విశేషదర్శనేనసహ
చారాంశసంధానం ప్రథమదర్శనాద్వ్యభిచారసంశయాత్ ప్రథమదర్శనేన వ్యాప్తినిశ్చయః । అథ వ్యభిచారసంశయోరనా వ్యభిచారనిశ్చయప్రతిబంధ
కం గ్రాహ్యసంశయస్య తన్నిశ్చయాప్రతిబంధకత్వాత్ అనధ్యాసంశయానంతరం కోపి నిశ్చయో నస్స్యాదితిచేన్న వ్యభిచారసంశయః ప్రతిబంధక ఇతి న బ్రూమః

కింతంవిశేషదర్శనేసతిసహచారాదిసంధారణధర్మదర్శనాత్సంశయసంశయస్యాన్నతుసంశయసామగ్ర్యాన్నిష్ఠయస్యాతిశయయత్సామగ్రీప్రతిబంధకాయత్రవిశేషదర్శ
నేసతితత్రతత్రపితివ్యభిచారసంశయోపిప్రతిబంధకః।ఏవంభూయోదర్శనమపిసంశయశతకర్తస్త్వనవస్థాదుష్టఏవతిశ్చధంవ్యాప్తిగ్రాహఇతి।అత్రోచ్యతే
వ్యభిచారజ్ఞానాభావసహకృతసహచారజ్ఞానంవ్యాప్తిగ్రాహకం।జ్ఞానంనిశ్చయరూపంసంశయరూపంవా।తత్రసంశయస్తుఉపాధిసందేహాత్వ్యభిచారవిశేషదర్శనసహకృతసంధార
ణధర్మదర్శనాత్తత్రవ్యభిచారశంకాయాబాధకతర్కాభావేవ్యభిచారిత్వేననిశ్చయఏవ(తర్కస్యవ్యాప్తిగ్రాహమూలకత్వేనానవస్థితిః)యథావ్యాపకత్వంతర్కానుసర
యత్రవ్యాప్యంతేనశంకైవనావతరతితత్రతర్కంవినైవవ్యాప్తిగ్రహః।తథాహిధూమోయదివహ్నిసమవహితోజన్యఃస్యాత్వహ్నిసమవహితాజన్యఃస్యాత్
త్రదానాంస్వస్వజనకాదిత్రిధూమోవహ్నిర్వభవిష్యతివహ్నింవినాపిభవిష్యతిఅహేతుకఏవోత్పత్స్యతఇతిశంకాస్యాత్వదప్రసక్తియాంవ్యాప్యంతేః
— యదిగ్రహితాన్వయవ్యతిరేకహేతుంవినాయోనోత్పత్తిర్భ్యాంశంకోదాస్యయమేవధూమాదగ్రంవహ్నిప్రత్యుత్పత్తిర్భాజనస్యపురస్పతిపత్తుర్దర్శనస్యపూ
ర్వోదాన్నంనియమంతకర్షధంకురతాత్తెనవినాపితత్తద్భవాతేనత్రదుపాదానమేవశంకాప్రతిబంధకః।శంకాయాంరచననియమోపాదానంనియమతోపాదా
నేచనశంకాయాదిదముక్తంలీలావతీకారైః।శంకాచేదనుమాస్త్యేవనచేచ్ఛంకాతతస్తరాం।వ్యాఘాతావధిరాశంకాతర్కఃశంకావధిఃకుతః
నియమతఉపాదత్తేతత్కారణాన్నవ్యాప్యంశంకతేవిహానవ్యాప్యంతోవిహాదః।సనహినవస్థానియమః।నియమముక్తవ్యాప్తిరితితత్రానవస్థితిస్వక్రియా
యాఏవశంకాప్రతిబంధకత్వాత్।అతఏవవ్యాఘాతోయదిశంకానచేశంకాతతస్తరాం।వ్యాఘాతావధిరాశంకాతర్కఃశంకావధిఃకుతఇతిఖండ
నవత్సంగ్రహంవ్యాఘాతత్వరాశ్రితః।కింతుస్వక్రియైవశంకాప్రతిబంధికేతి।నహివిశేషదర్శనాత్పూర్వంశంకానివృత్తిరేవంస్యాత్నచైతాదృశతర్కావతారోభూయో
దర్శనంవినేతిభూయోదర్శనాదరః।నతుస్వతఏవప్రయోజకః।అతఏవతదాహితసంస్కారోనమానాంతరంతర్కసహాప్రమాణాత్తద్వ్యాప్తిప్రత్యక్షోమః

తదభావేన బాధానుమానాభ్యాం వ్యాప్తిగ్రహాత్ న సహచారదర్శనవ్యభిచారాదర్శనవత్ వ్యభిచారశంకావిరహోనుకూలతర్కయోః కిం ప్రయోజనం వ్యభిచారిసంధ్వారణమితి
న తతోపి వ్యాప్తినిశ్చయ ఇతి చేన్న స్వరూపసతోరేవ తయోర్వ్యాప్తిగ్రాహకత్వాత్ న తు జ్ఞాతయోః వ్యాప్తిప్రమాం తదాభాసం చ ప్రమాం విశేషదర్శనసత్త్వాసత్త్వాభ్యాం
౨ పురుషజ్ఞానమివ। అపరే తు యత్ర తర్కే వ్యాప్త్యనుభవో మూలం తత్ర తర్కాంతరాపేక్షా యత్ర తు వ్యాప్తిస్మరణం మూలం తత్ర న తర్కాంతరాపేక్షేతి నానవస్థా
అస్తి చ శాంతమాత్రే ధూమసాధనత్వానుమితిహేతువ్యాప్తిస్మరణం తదానీం వ్యాప్త్యనుభావకాభావాత్ తస్యాతానుభవమూలత్వే వ్యాప్తిస్మరణపరంపరేతి ।
యత్ర సహచారాదిసిద్ధాయాం వ్యభిచారశంకావిరోధాది మూలాంతరం చ తత్ర తర్క ఇతి తత్ర తత్ర గత్యనుయోగే సామాన్యపర్యవసానాత్ న వ్యాప్తిగ్రహాన్య-
థానుపపత్త్యేవ తర్కస్యానాదిసిద్ధవ్యాప్తిమూలకత్వజ్ఞానమితి వాచ్యం అనుపపత్తేరప్యనవస్థానాత్ అన్యే తు విపక్షబాధకతర్కేణ దోషాభావనిశ్చయే
తదధీనో వ్యాప్తిగ్రహ ఇతి తదపి న తర్కస్యాప్రమాణత్వాత్ వ్యభిచారశంకానిరాసకత్వాభావాత్ ధూమాదిసమానాకారశంకాసు ఇతి చేన్న అనవస్థాభయేన తర్కం వినా వ్యాప్య-
తాదృగ్వ్యభిచారశంకానిరాసాత్ తత్ర వ్యాప్తిగ్రహే తర్కస్య వ్యభిచారాత్ యత్ర యోః స్యాం యోగ్యానుపలంభాదభావగ్రహో న యోగ్యానాం తు సాంధ్యా-
పకత్వేన సాధనావ్యాపకత్వే సాధనాద్భావగ్రహ ఇత్యనౌపాధికత్వం సుగ్రహమితి తత్తుచ్ఛం అనుమానేన తత్సాధనే అనవస్థానాత్ ప్రమాణాంతరస్యాభావాత్ అన్యే
త్రానుకూలతర్కం వినైవ సహచారదర్శనమాత్రేణ వ్యాప్తిగ్రహం వదంతి తేషాం పక్షేతరత్వస్య సాధ్యవ్యాపకత్వే సాధనావ్యాపకత్వగ్రహేనుమానమాత్రముచ్ఛిద్యేత
అనుమానవంతో ముగ్ధదశాయామేవ పక్షేతరత్వేనోపాధిరితి చేత్ భ్రాంతోసి నహి వయముపాధితయా నిస్తుదోషత్వమాపత్తౌ కిం తు సాధ్యవ్యాపకత్వేన తద్వ్య-
తిరేకాత్ పక్షే సాధ్యవ్యతిరేకతయా వ్యాపకవ్యతిరేకే వ్యాప్యవ్యతిరేకస్యావశ్యకత్వేన యమానత్వాత్ అపి చ సహచారదర్శనం యదా గః పక్షుతిరిశాంతం ధ్రియమధ్వసవ

సాయాదౌ హేతు జనకతాది [illegible] ప్రతియోగి జనకతావచ్ఛేదకం వా [illegible] పక్షధర్మతైవేతి మ ప్రయోజకత్వం నామ తస్యాదిపక్షబాధకతాభావాత్ న తత్ర వ్యాప్తిగ్రహణప్రయోజకత్వమితి

దిక్ వ్యాప్తి [illegible] ప్రకారేషు అన్యోన్యాభావఘటిత వ్యాప్తేరనుమితిహేతు లఘుత్వాదిత్యాహ నానుగమాత్ అసాధారణత్వం తు తల్లక్షణం [illegible] న వమ [illegible] వ్యాప్తే

న వ్యభిచారత్వే [illegible] భావాంతర [illegible] న తు వ్యాప్త్యా [illegible] తథా న [illegible] వ్యాప్తే

వ [illegible] అన్వయ [illegible] వ్యాప్య [illegible] జ్ఞానే [illegible] సంబంధకం అతిప్రసక్తిః వ్యభిచారజ్ఞాన [illegible] ధూమ [illegible] సాధ్యవ్యాప్య [illegible] తేం

చార [illegible] ధూమ [illegible] వ్యాప్తి [illegible] తథా చ వ్యాప్తి

ద భావ [illegible] వ్యభిచార [illegible] వ్యాప్తి [illegible] వ్యభిచారస్య

సాధ్య [illegible] వ్యాప్తి [illegible] వ్యాప్తి గ్రహ [illegible] ధూమ [illegible]

[illegible] ధూమ [illegible] వ్యాప్తి [illegible] అనుమితి [illegible] ఇంద్రియ [illegible]

[illegible] తద్ధూమవత్తా [illegible] వ్యాప్తి [illegible] ధూమవాన్ [illegible]

[illegible] జ్ఞాయతే [illegible] తృతీయలింగ [illegible] ధూమ [illegible] జ్ఞాయతే [illegible] అనుమితిః [illegible] ధూమ [illegible]

[illegible] ధూమ [illegible] వ్యాప్తి [illegible] అనుభవః [illegible] వ్యాప్తి [illegible] ధూమ [illegible] అనుమితిః [illegible]

[illegible] జ్ఞానా [illegible] అనుమితి [illegible] అనుభవ [illegible]

[illegible] అనుభవః [illegible]

ధూమః వహ్నివ్యాప్య ఇతి యేన సర్వధూమానాం తద్విషయతాః అథవహ్నిమానిత్యస్య సుమతివిశేషణం జ్ఞానసాధ్యావిశిష్టజ్ఞానతావచ్ఛేదకతయా వహ్నిధూమానాం తత్త్వభూతే ధూమేపి
తథాత్వం ధూమస్యాపి వ్యాపకతావచ్ఛిన్నవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానే విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానస్యావశ్యకత్వేన హేతుతావత్ తత్ప్రత్యక్షమేవ। నను విశేషణజ్ఞానమపి తథాకా
రాదిగాంధమతి విశిష్టజ్ఞానేపి యుగపద్విశేషణవిశేష్యేంద్రియసన్నికర్షస్య వహ్నిరూప నను నిర్వికల్పకం మానాభావాత్ విశిష్టజ్ఞానత్వమేవ మానమితి చేన్న దృష్టాంతాభావా
త్ దండీపురుష ఇత్యత్ర విశేషణాదిజ్ఞానాభ్యుపగమాత్ విశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానవత్ అపి చ ప్రమేయత్వేన వ్యాప్తిం పక్షధర్మతాజ్ఞానస్యాత్ తథాత్వే ఘటశ్చ ప్రమేయజ్ఞానవి
షయఘటత్వం నవేతి సంశయోత్తరప్రమేయత్వేన తదనుత్తరనిశ్చయానంతరం ప్రమేయత్వేన ఘటనానాత్వావచ్ఛిన్నం చ నాస్తీతి తత్ర ఘటత్వం ప్రమేయం
యేన తజ్జ్ఞానే యత్ సకలఘటవృత్తిధర్మప్రవృత్తిమేయత్వేన తదజ్ఞానాసంభవాత్ ఉచ్యతే యది సామాన్యలక్షణా నాస్తి తదా అనుమానం తర్కం వినా ధూమవహ్న్యో
వ్యభిచారసంశయో న స్యాత్ ప్రసిద్ధధూమే వహ్నిసంబంధావగమాత్ కాలాంతరీయ దేశాంతరీయ ధూమస్య మానాభావేనాజ్ఞానాత్ సామాన్యే
నను సకలధూమోపస్థితా ధూమత్వేన తద్విశేషాదర్శనేన సంశయో యుజ్యతే యతస్తదా కస్మింశ్చిద్ధూమే సంబంధానవభానసత్త్వాత్ సతి
౨ న విశేషాసిద్ధౌ అసిద్ధే జ్ఞానాభావాత్ తత్ర తు సకలాదీనాం జ్ఞాతేషు సర్వేషు సత్త్వం విహాయ ఇత్యాద్యనవస్థితవ్యాపి యుక్తం తన్న అసిద్ధస్య జ్ఞానేపి
సిద్ధసాధ్యజ్ఞానాదివైశిష్ట్యప్రవృత్తిసంభావనా దృష్టిరియోరుపపత్తిః న చాతివ్యాప్తిసంగః సమానప్రకారకత్వేన జ్ఞానే యోగా
కత్వాభావాత్ సమానవిషయత్వేనాపి సమానవిషయత్వస్య సమానప్రకారకజ్ఞానాభావేన భావాత్
తస్యానవచ్ఛేదకత్వాగౌరవాత్ ఇతి పరాస్తాం తాత్ నచ సర్వజ్ఞత్వే సంశయోపాసాయం సత్ఇతి ఘటత్వప్రకారకం జ్ఞానం సంశయ

విహీంధతచ్ఛనశృతంసవసా మస్త్రివిరహాటల తెంఘటరాధనకలవివేషజ్ఞానై[illegible]పినఘటూనవెతిసంశయఇతి